

Foto: Ć. Bronić

NA LIVADAMA PREKRIŽJA KOD SAMOBORA

Foto: Ć. Bronić

PREKRIŽJE KOD SAMOBORA

1860-1861

ANNUAL LIST OF PUBLICATIONS

Predproljetne misli

Boris Vrtar (Zagreb)

Kad se zimski kaputi meću u naftalin i nose u zalagaonice, kad jastuci na prozorima požudno upijaju kose, zapravo još posve narančaste zrake sunca, koje je prvi put nakon četiri mjeseca izronilo iznad dimnjaka nasuprotne četverokatnice, po izgaženim se otočićima zemlje u asfaltnom moru kotrljaju prve špekule, koje su se same od sebe najednom našle u djačkim džepovima, kao da su se stvorile od zgusnutoga zraka, a ne da su izvaljane iz gline. Obično se tada i nove misli i novi osjećaji počinju javljati u našoj svijesti. Čovjek nekako obračunava sa svim što je nedavno prošlo, što se je rasplinulo sa posljednjim grudicama zgnječenoga snijega na gradskim ulicama. Obračunava sa svim što ga je veselilo i tištilo zimi, ukratko, osjeća neku duboku, prigušenu volju da nešto preokrene, da s nečim prekine i započne nešto novo. No redovno, moglo bi se čak sa više iskrenosti reći i uvijek ne događa se u te dane pa ni poslije ništa osobito, ništa novo i neobično, osim što se u čitavom gradu tamane zimske paučine zapredene u sobnim kutovima, što se radio-emisije slabije čuju, a dućani pola sata ranije otvaraju. U ovoj jednoličnoj, uniformiranoj i zakopčanoj okolini čovjek je, i odviše pun samosvijesti, spreman da dočeka veliku neku promjenu, promjenu koja će makar samo malo i djelomično ispuniti sva ona očekivanja, sve one nebrojene potsvjesne želje, neke od njih realne, sitne i dokučive, neke pak nemoguće i fantastične, koje su pod prvim toplim proljetnim dahom prokljale u njegovom biću. Tek nažalost, okolina puna konvencionalnosti, konzervativna i usiljena, niti ne pokušava uhvatiti refleks ovih želja, nego ostaje i sad ista, hladna i jednolična, kao željeznička pruga, koja se s obih strana gubi u maglovitim daljinama. Okolina puna nerazumijevanja za osjećaj i promjenu, izgrađena iz hladnog betona, zaodje-

nuta u terabonu, u svome običnom uredovnom vremenu od osam do dvanaest i od tri do šest, brine se zdušno, da priskrbi prvu proljetnu hunjavicu, koja se drži, grize, prolazi i opet dolazi, i skriva se upravo u onim zasjenjenim i vječno vlažnim mjestima, do kojih sunčana zraka neće doći niti za tri mjeseca, jer je fasada palače osiguravajućeg društva, koja zasjenjuje taj kut, još i usred srpnja točno za metar i pol previsoka.

No čovjek isprva ne opaža zapreke, koje su mu se nametnule. On ih tek čuti kao pritisak sa svih strana, pa ih instinkтивno ruši u koliko se daju. On ima fiksnu ideju da postoji još nešto lijepo i veliko, nešto što nije istovjetno s ovim kvadratičnim prostorom, koji vonja po benzinu i podrumskoj vlazi. Dali su to nešto pisanice, uskrsni zečići, i mali žuti pilići iz vate, ili čitava realizacija ovih očekivanja leži u uskrsnoj procesiji, ili u mladom luku i kozjaku, koji je osvanuo sa zelenom perjanicom na šeširu jednako naglo i čudno kao i špekule na ulicama, i čini nam se da ga je neka nepoznata sila dobacila iz velike daljine, iz Brazilije, Konga, ili Turkestana na uskrsni stol. Dali su to možda ipak kesteni, koji su počeli širiti po alejama svoje prstolike listove, isprva mlohave i poparene, da se poslije isprave i rašire kao prsti na nadutoj gumenoj rukavici. Čovjek ništa ne zna, on nema pravoga suda o onome, što se događa oko njega, jer se njegov unutrašnji elan i volja za obnovom i okrepom razbija kao slabašni mjehur od sapunice u kaosu zidova iz kamena i iz neshvaćanja. Tako dolazi do toga da se jednakom rezignacijom nad propalim namjerama spokojno griska mladi luk i vrši tužna proljetna dužnost tamo gore na blatnim brežuljcima, gdje se obično kaže posljednji zbogom onima, kojima je to zapravo već svejedno, onima koji su sa crvenim mrljama na obrazu prezimili svoju posljednju zimu, da proljetne meditacije ne provedu više u gradu, nego pod mirogojskom ilovačom. Ovako kolo događaja likvidira malo po malo sva očekivanja, sve nade i vjeru u ono lijepo i veliko, u ono što daje život i krije, u ono novo, što je tako različito od dnevnog života u širokim, modernim, ali u svemu ipak tako tjeskobnim gradskim ulicama.

Zato gotovo i ne opažamo kraj svega toga, kako se iznad niskih brežuljaka sljemenskog prigorja miješaju tople i hladne zračne struje na mladome suncu, kako se preko Okrugljaka i Ksaverskom dolinom širi dašak svježine i obnove, a kroza sve to nekako nesigurno treperi modrikasta slika Zagrebačke Gore, više kao odsjev u vodi, nego kao realni gorski trup.

Sličnih sam proljeća doživio i ja.

I vidi sam uvjek isto. Špekule, te prve proljetne laste pred pravim lastama, crvene, modre, zelene, i staklenke među njima. I pisanice. Bojadisale su se i mazale salom da dobiju sjaj. I uskrsna

šunka je došla na stol. Čak su i pločnici već češće bili suhi i prašni, a ne više bljuzgavi i raskvašeni, a ja sam se svemu tome vrlo veselio, jer sam poletan i zagrijan u svome raspoloženju mislio da je to čitava sadržina velike promjene, koju očekujem. Bio sam sretan, ne zato jer bi me to možda ispunjalo naročitim zadovoljstvom, nego zato jer su se time zadovoljavali i svi drugi oko mene. Zato sam budno pazio da uhvatim svaku, pa i najmanju promjenu toga ambijenta, svaki detalj, u želji da se saživim što bolje sa prelazom čitave moje okoline iz hladnog i zamazanog pred proljeća u prozirne ljetne dane, kad će opet zrak biti topao i žučkast, a kaljužice na mekanim našim cestama zamijenit će naslaga prašine. Zato sam pazio kako se isparuju klupe

Foto: B. Vrtar

Pogled na Veliki Zavižan u Velebitu

u parkovima na proljetnom suncu, i kako iz pošljunčanih staza više ne pišti voda, kako pomalo niče trava i množe se natpisi urezani na drveću.

Tek kad sam zašao jednom za tih dana nešto dublje u blagu našu sljemensku šumu, na krivudave staze isprane ali i osvjetlane proljetnim bujicama, zamijetio sam prazninu svega onoga, što mi se do sada činilo tako značajnim i punim sadržaja. Pa ipak sam i danas sretan kad doživljujem sve ovo, veselim se još i više kad vidim dječake gdje čuće oko jamica sa špekulama, stražare kako svlače teške zimske kabanice i ljude kako se lijeno protežu na Meštirovićevom zdencu pred kazalištem, pa i pisanice i piliće, prave, iz vate ili iz čokolade. Veselim se svemu tome, ali ne kao realizaciji proljeća, nego kao znaku sigurnom i nepobitnom, da je negdje dalje, vani, izvan svega ovoga, ljepše i svježije. Veselim se tome kao opomeni, da je negdje u pla-

nini snijeg već također okopnio, da su se krošnje počele zelenjeti, a bijeli vapneni kamen već ponovno blješti i mami.

Još se bjelasaju snježne kape na vrhuncima Velebita, dok se na Sljemenu već razbijalo nježno maglovito proljeće. Polako, korak po korak, stupanj po stupanj prodire njegov dah u slijemensku šumu. Sad zahvati niske brežuljke južnoga prigorja i pospe trešnjeve grane ružičastim cvjetnim nakitom, a livade jaglacima. Sad već zelenkasti veo sakriva samotne medvedgradske stijene. Već niče procjepak kod Sv. Jakoba, još malo pa će se i sam vrh zazelenjeti i čitavo će Sljeme odahnuti od ledenog vjetra, koji ga je bičevao zimi, i spokojno će izložiti svoje tijelo toplome suncu. Tek duboko dolje u nekim zakutcima kod Kraljičinog Zdenca, gdje se Crna medvedgradska gospodarica pred šest stoljeća domišljala zlobnim, zmijskim svojim činima, pa tamo na sjevernoj strani, gdje je zemlja još vlažna i hladna, skrivaju se zimski demoni, mali ružni ledeni dusi, kao oblačići magle, koji ne podnose sunca, već traže tminu i hlad uz tamnu smrekovinu i uz razbijale potoke pod lopuhovim lišćem.

Poznam jedno mjesto gdje su bukve ravne i uz to bijele kao breze i volim tamo razmišljati ponekad i o fantastičnim stvarima. Tlo je u to doba posuto šumaricama, kao da je netko rasuo perje po suhome lanjskome lišću. Pasji Zub nije se kao karnevalski šeširić na svojoj slabašnoj peteljci i pogledava na visoke, vitke dentarije. Čitav taj šareni sag, sve je to jedna cjelina, jedna uravnotežena zajednica boja i oblika. Pod okriljem bukovih debla niče ovdje svake godine iznova život iz tamnoga šumskog humusa. Kao što bijelo sunčano svjetlo sakriva u sebi boje spektra, tako je i bijeli snježni plašt skri-vao pod sobom čitavu zimu šarenim spektar šumskoga života. Promatram dugo taj spektar i mlado zeleno bukovo lišće, koje se odmata iz pupova i oslobađa bijelih vlakanaca i pahuljica, u koje je bilo zamotano. Tada mi je sve što se tu zbiva tako drago, a uz to tako blizu i jasno. Nisam više stran i osamljen u svemu tome, nego se i sam osjećam kao član ove zajednice, osjećam da sam bliže ovom najsitnjem cvjetiću i mekanoj vlažnoj mahovini, nego ikojem događaju tamo dolje na prašnome asfaltu.

Na Ponikvama je trava tek nedavno niknula. Još je daleko od toga da bude mirisna košanica, koja cići, cvrči i zriče od tisuća skakavaca i čovjek može tapkati po promočenom travnatom tlu kao po tresetištu. Krasne žute kaljužnice već iz daleka dojavljaju brojne potočiće, koji nahranjeni rastopljenim snijegom, presijecaju livade na sve strane. Nijanse žutih i zelenih boja prelivaju se jedna u drugu i stvaraju uvijek nove i nove kombinacije, ali nikada odbojne ni neugodne. Proljeću je jedinom uspjelo realizirati toliko ugodne

Foto: B. Vrtar

Pogled na Rab sa Alanskog sedla u zoru

šarolikosti sa same dvije boje, na tihim ovim livadama usred Zagrebačke Gore, gdje se sve kupa u toplome suncu i zraku, natopljenom mirisom tek razbijale vegetacije.

Uvijek za proljetnih predvečerja znadem sa Sljemena motriti sunce, kako zapada za modro-sive Samoborske Gore. Tada bludim u duhu daleko kroz konture Kleka i Bjelolasice i prodirem mislima kroz tanke i ravne oblaciće tamo na horizontu, koji se izdižu kao nabori na brokatnoj crvenkastoj zavjesi. Kao da nazirem na jugozapadu šiljaste bijele obeliske i kupole velebitskih kukova. Osjećam u duhu i rosnu velebitsku zoru, kad se okrugli oblacići kao jaganjci počinju izdizati sa ličke ravnice, osjećam prave hladne planinske magle, koje se izvijaju iz rožanskih kotlova, preskakuju gorska sedla, bacaju se u zračne struje i raspršuju nad morem i kopnom, vječno pokretne, vječno žive u tisućama oblika trenutačnih i nestalnih, kako ih vidimo samo još u dimu i gorskoj bujici. Osjećam kamen kako peče u bijelom podnevnom žaru, kako se steže i puca pod udarom britke bure i kako zvoni kao razasuti metal na strmim badanjskim točilima. Čujem jeku kako mi mnogostruko odgovara iz dubokih kotlova, kako se odbija i vraća sa tisuću ploha, iz tisuću uglova, kao dozivanje obijesnih vilenjaka, skrivenih tamo po pećinama. Osjećam i pravo velebitsko predvečerje, gdje sve konture nestaju pomalo, jedna za drugom, isprva ružičaste u posljednjim tracima zalazećeg sunca, zatim blago modre i sivkaste, da se konačno stope i razliju u titravi horizont. Tada zasinu zvijezde bistre kao dragulji nad okolnim vrhovima, nad Likom, nad morem i nad čitavom ostalom hrvatskom zemljom, koja je utonula u san pod veličajnim noćnim svodom. Tek duboko dolje svje-

tlucaju svićarice kao slabašni, nesigurni odsjev zvjezdanog neba u rabskom kanalu.

Obično osjetim u takvoj prilici da imam dušu, koja je puna neke zbrke želja i odluka, u kojima je tek jedna crta jasna, a to je nadahnutost voljom, čvrstom i neugušivom voljom za približenje prirodi, a ujedno odvratnost prema svakodnevnoj umornoj, izmučenoj i bolesnoj okolini dima i praštine, gdje zimi ne vidiš snijega, već žuto tijesto pomiješano sa pilovinom, a ljeti ne čutiš sunca, već samo pasju vrućinu i katranski zadah.

Uvijek sam želio prodrijeti u prirodu, biti s njom u neposrednom kontaktu, sam i nesmetan. Nastojao sam da spoznam i osjetim barem nešto više od svega onoga što se u prirodi sakriva, nego što bi to mogao, da stojim u redu onih, koji prirodu obilaze kao faraonsku grobnicu, ne imajući prilike ni volje, ili bojeći se, da u nju uđu. Bavio sam se sitnim mikroskopskim svijetom, vidoš sam plazmu kako teče i živi u stanicama biljnog tijela, motrio sam bakterije kojih milijun stane na vršak igle kako se gibaju i umnožavaju, i sitne praživotinjice kako gmižu prozirne i bezlične po stakalcu mikroskopa. Vidoš sam kristale kako svjetlucaju na izbruscima ruda u svim duginim bojama, kako rastu i granašu se pravilno i geometrijski točno. Pratio sam kako se elementi i spojevi pretapaju i mijenjaju u kemijskoj epruveti pod vlašću prirodnih sila. Bacio sam pogled kroz dalekozor na Jupitrove mjesece, na kratere Zemljinog trabanta, motrio sam krvavi Mars i eterični modrikasti Saturnov prsten tamo sa kupole na Popovom tornju. No svagdje sam osjetio neku zapreku između sebe i prirode. Nabasao sam svagdje na staklo, na čelik, na mjed, na krom i na sve ono što sačinjava instrumente i čitav sistem proizvoda, kojima s jedne strane u prirodu sve dublje zalazimo, a s druge strane se od nje sve više odjeljujemo i udaljujemo.

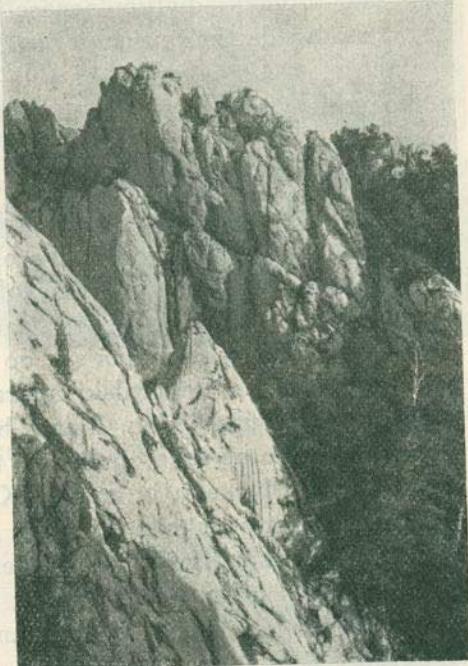
Zbog svega toga osjećam još više neposrednost i golotinju prirode daleko vani u planini, gdje sve što živi, živi bez nas i mimo nas, gdje godine i stoljeća prolaze preko blistavih bijelih klisura i tmurnih klanaca, bez da ih itko broji i brine se za njih. Zbog toga volim prisloniti se uz kamen, koji znade pričati tajinstveno i vizionarno poput slavnog Flamariona o vjekovima, koji su davno prošli, kad se u dubinama morskim stvarao i taložio vapnenac, o školjkama i pužićima, kojima su ljuštture još i danas razbacane u tvrdome kamenu, o veličanstvenim i strašnim trzajima zemaljske kore, kad su kopna postajala morima, a mora kopnima, i lavi i vulkanima, o suši i o ledu, koji su vladali zemljom, o mrkoj pećinskoj zvijeri i o ružnom dugorukom divljaku, koji je palio vatru trljajući drvo o drvo. I o davnim nam pređima znadu pričati klisure, o ratnicima i junacima, koji su prešli preko

ovih visova i zaplakali od ushita ugledavši po prvi puta bakreno-zlatne zrake sunca, kako se kupaju i ljeskaju na jadranskoj pučini.

Možda će se sve to činiti nekome i odviše neuvjerljivom fantazijom. No vjerujem da bi se ipak mogao naći još netko i u ovoj sredini na prostoru između suterenskih prozora i tavanskih okana, u ovoj istoј atmosferi, gdje se miješa miris frizerskih salona i tvorničke melase, tko će proljeće doživjeti kao i ja.

Foto: B. Vrtar

Sa Bačić Kuka u Srednjem Velebitu

Kad prvi topli val uzbiba razlivene mase zimskoga zraka u gradskim ulicama i u čitavom se biću pojavi želja za promjenom, za preokretom i osvježenjem, tada se uvijek iznova zamislim u sve ono lijepo i veličajno, što se može doživjeti i osjetiti u planini.

To mi ispunjava dušu i daje pravac.

Čitao sam u nekoj staroj knjizi, da je negda bilo ljudi, koje su zvali planinarna.

Možda ih ima još i danas ...

Planinari,

posjećujte naše planinarske domove!

Od vrha do vrha

Ružo Božić (Zagreb)

Zbogom Zagrebu, idemo u Bosnu ponosnu i Hercegovinu kršnu, u zemlje, koje su za nas potpuno strane kao da se nalaze negdje na drugoj strani svijeta, a ne u našoj najvećoj blizini, u dijelu naše domovine. Idemo u nepoznati kraj, u kojem očekujemo, prema nekadašnjim pričanjima, da ćemo se kretati među poludivljim kršnim ljudima, da ćemo prolaziti divljim nenaseljenim krajem, među čoporima vukova, medvjeda, zmijurina i Bog te pitaj kakovim sve ne zvjerima. U duhu si predstavljamo, kao kakovi gimnazijalci, razne senzacije, pustolovine, borbe na život i smrt sa urođenicima i divljim zvjerima, noćenje pod šatorom u pustoši. Ma pravi Wild West! Srce dršće, hlačice se tresu, ali neka, mi smo junaci.

Prema tome smo se i opskrbili. Puna naprtnjača svakovrsne hrane, odjeće, obuće, šator i sve ostale sitne potrepštine, a prirodno i jedan fotografski aparat sa nekoliko tuceta ploča. Pa kako smo se nadali strašnim borbama sa još strašnjim zvjerima, to smo se i prema tome i oboružali tako rekući sve do zubiju. Kupili smo za mene jedan metalni stalak za fotografski aparat, koji je mogao poslužiti i kao koplje, a za druga jednu lijepu bazarsku sjekiru. Pa tko nam šta može?! Složimo mi tako cijeli naš tren u naprtnjaču i na nju i uprtimo na leda. Uh, kako je lagano! Krsta se savijaju, kosti škljocaju i koljena klecaju od ugodnosti. Bože dragi, rekoh prijatelju, ako zbilja dođe do bježanja, čini mi se da ćemo morati cijeli naš tren ostaviti na bojnom polju kao ratnu trofeju našem neprijatelju, jer drugačije nikud smjesta, pa ćemo ostaviti tamo i naše glave.

Natovareni kao magarci dovukosmo se u noći do kolodvora. Ah, kako je bilo ugodno skinuti »ruksake«. Slijedi dosadna noćna vožnja. Kroz prozor se ništa ne vidi; slušamo brbljanje ostalih putnika i u duhu prolazimo našom budućom turom. U Sunji ulovismo u banjalučkom vlaku svaki po jednu klupu. Ruksak pod glavu te se pružismo koliko smo dugački i koliko nam klupa dopušta. Pokušavamo spavati. Ali da, klupa tvrda, ma od najtvrdog drveta; neprestano se moramo okretati. Vlak puže kao da mu se neće, osovine cvile, a kotači jednolično i lijeno klopoču. Od vremena do vremena vlak se ustavlja na pojedinim isto tako pospanim stanicama. Svagdje dugo čekanje pa opet dalje uz monotono klopotanje kotača. Jednolično kroz cijelu noć. Dosadno i previše, ali mi kao hrabri putnici i planinari junački izdržasmo.

S prvim zracima rane zore ostavljamo naše negostoljubive klupe, prilazimo prozoru i razgledavamo okolicu. Počelo se sve buditi. Putnici ustaju, ravnaju si kosti. Počinju razgovori. Lokomotiva nekako

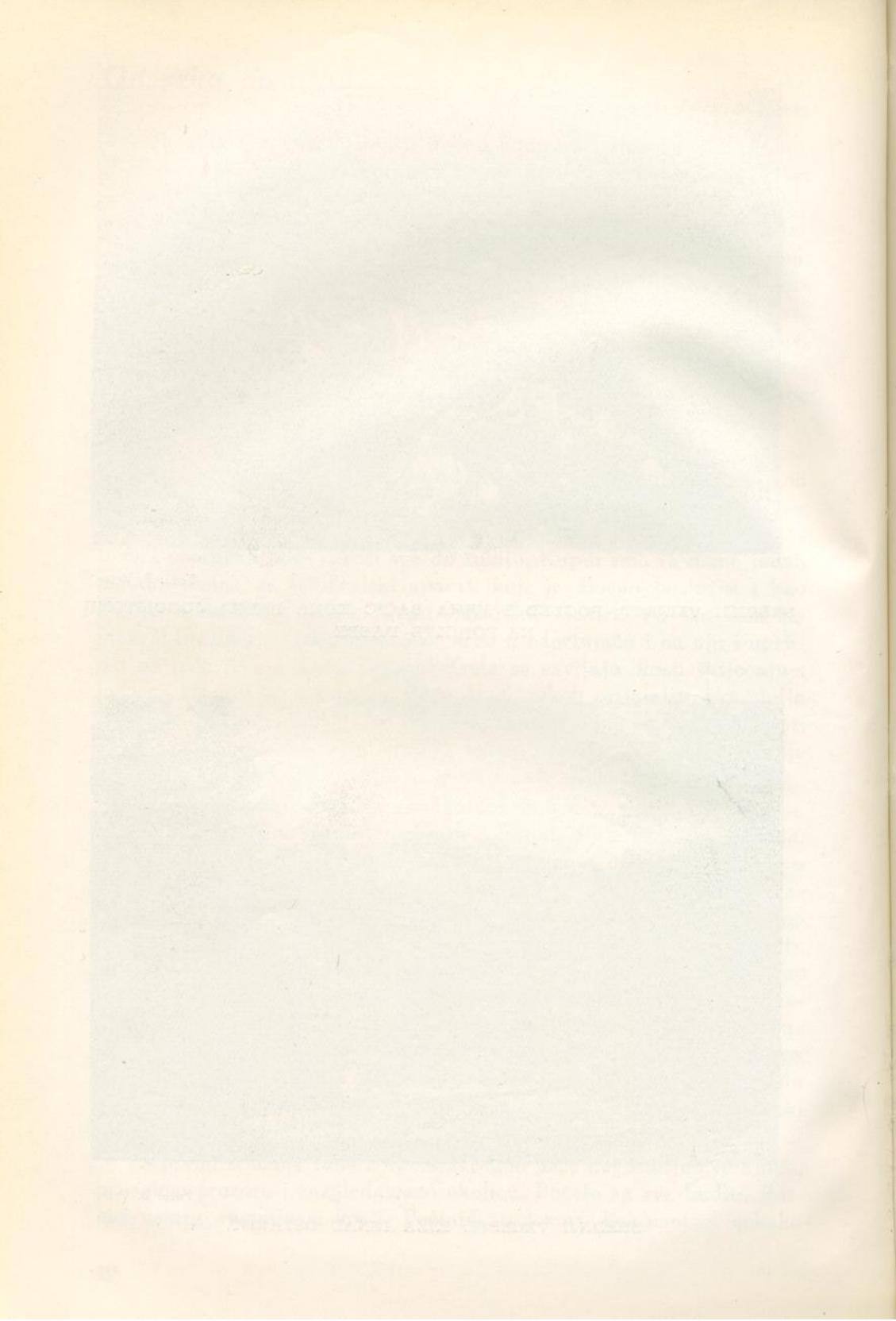
Foto: B. Vrtar

SREDNJI VELEBIT: POGLED S VRHA BAČIĆ KUKA PREMA JUGOISTOKU
I NA PONIKVE DABRE

Foto: B. Vrtar

SREDNJI VELEBIT; KIZA IZNAD OŠTARIJA

jogunasto poskočila kao da se i ona veseli suncu. Kotači se nekud veselje rasklopotali i dokoturali nas do prve budne stanice. Putnici izlaze da se malo razgiblju pa i mi s njima. Strojovođa se ne žuri. Pratilac vlaka, žandar, videći da smo stranci prilazi k nama i napomene: vlak stoji ovdje pola sata, pa ako imadete »merak« na dobru raskiju, a vi izvolite eno tamo preko u mehanu. Neće vam škoditi ovako poslije ove noćne vožnje. Kud će žaba nego u vodu pa tako i mi odosmo da se malo okrijepimo i da operemo noćni dim iz naših grla. Nakon nekog vremena s ovom malom podlogom odroncasmo se dalje i dodroncasmo se do Banjaluke. Cijeli ovaj kraj do Banjaluke

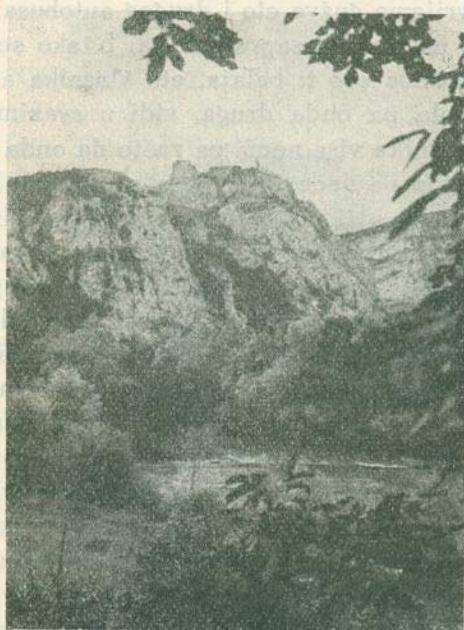

Foto: R. Božić

Dolina Vrbasa sa ruševinama grada
Bočac

sličan je sa svojim valovitim brežuljcima bez ijednog većeg brda, svojim oranicama i livadama posve našem Zagorju, a još više bijeloj Krajini.

Čim smo stigli u grad, odmah smo se dali na razgledanje grada, u kojem se izmjenično ističu nove zgrade i kršćanske crkve sa starim bosanskim čardacima i vitkim minaretima. U južnom dijelu grada, koji je pretežno tako rekući cijeli muslimanski, redaju se stari kućerci i džamije te svojom pijacom i trgovinom daju cijelom onom dijelu grada posve orientalni karakter, dočim sjeverniji dio grada pruža tom dijelu sa svojim novim zgradama a osobito sa svojom novom sabornom crkvom i banskom palačom ogroman kontrast. Pregledavši tako cio taj grad, koji nam je ostavio dobar utisak te popivši

obligatnu crnu kavu i rakiju, potražili smo naš autobus, koji će nas provesti kroz dolinu Vrbasa sve do Jajca.

Kada smo došli do autobusnog stajališta, koje se nalazi preko puta lijepе banske palače, vidjeli smo da tamo sve vrvi od putnika i da je sve puno razne prtljage. Bože pomozi, pomislih, kako i kuda ćemo se mi strpati sa našim teškim naprtnjačama. Čim je stigao autobus, moja bojazan se pokazala kao ispravna. Nastao je sveopći juriš na autobus. Pa kako netko gurne ovoga, netko očepi onoga, nastane krika i cika, a bome i po koja gruba. Kovčevi i razna prtljaga leti zrakom preko glava i pada kuda stigne. U toj galami i gužvi nekako se i mi ugurasmo u kola i dapaće ulovismo dobro mjesto. Još za vrijeme gužve eto i drugog autobra. Jedan dio putnika odmah juriša i na njega i zaposjeda ga. I tako se lijepo svi smjestiše, ali kad najednoć evo ti belaja, eto vlasnika autobra, gleda on najprije jedna kola pa onda druga, vidi u svakima imade još po malo mesta, a putnika više nema pa zašto da onda idu dvoja kola? Treba prekrpati! Najprije dade gromovitu zapovijed, koja je malo mirisala po probančenoj noći i alkoholu: svi putnici iz drugih kola u prva. Počelo je prvo mrmorenje i prvo selenje putnika! Putnici izlaze uz proteste iz kola i prilaze drugima, u koja ih »gazda« nemilice trpa i slaže kao sardelice. Ali kako je ta škatulja bila premalena, a sardelica previše, nije mogao poštovani gromovnik da ih sve strpa unutra. Zato izda nakon kratkog promišljanja ponovnu zapovijed: svi napolje i selite u ona druga kola, koja su veća! Nastala je ponovna selidba uz još glasnije mrmljanje i proteste, osobito onih (kao mi), koji su imali dobra mesta. Ponovno je nastala trka za mjestom. Krika, cika, vika, pretnje, škrđut zubi ponoviše se u još većem obliku. Ali nema druge, gromovnik ne popušta, treba iz jednih kola van pa u druga unutra. I opet slaganje sardela. Poštovani gromovnik, kojemu ta organizacija baš nimalo ne služi u korist, ni njemu ni turizmu, slaže nas i gura ponovno kao sardelice ili glavice zelja za kiselenje. Natrpa nas tako teda negda sve nekako unutra i to nas je tako dobro utrpao, da kada bi koji i htio da odustane od puta i da izade, ne bi to mogao, jer je bio upravo stručnjački ukeljen.

»Ha sad je dobro«, zagrimi glavnozapovijedajući i val alkoholnog mirisa pomiluje očajne putnike. Ali glavno je svi smo unutra. Još jedna gromovita zapovijed i malo mutni pogled glavozapovijedajućeg, truba zatrubi, kola dršćući zajecaše i mi krenusmo. Uzdah olakšanja vinuo se iz grudiju sviju putnika. Čim smo ostavili zadnje kuće predgrađa Banjaluke, auto pojuri brže, i mi se za čas nadosmo u romantičnoj dolini V r b a s a. Uska ali dobra cesta, stisnuta posve uz stijene, vijuga sad simo sad tamno, sve tik uz obalu bučnog Vrbasa. Kod svakog zaokreta pruža se oku novi vidik. Lijevo i desno strme hridine,

u sredini rijeka, a cesta kao priljepjena uz strme klisure. Svaki čas se oblik stijena mijenja, Vrbas čas slabije čas glasnije buči, već prema tome, gdje mu se bolje žuri. A sve to ukrasuje vegetacija, koja je svaki komadić zemlje zaogrnila raznim biljkama u različitim bojama. Vozeći se tako prošli smo i ispod stare gradine Boča, koja još uviđek smjelo stoji, prkos vremenu i opominje nas na daleku prošlost.

Od Bočca dalje dolina se sve više i više suzuje, postaje sve više divlja, dok se na koncu tako ne suzi da više niti za cestu nema mjesta,

već se ona mora probijati kroz umjetno načinjene tunele. Prošavši tako i posljedni tunel zavojitog oblika, na čijem se južnom izlazu odmah kao prikovan na pećinu nastavlja željezni most, prešli smo

Foto: R. Božić

Jajce i slap Plive

na desnu obalu Vrbasa. Panorama se opet mijenja, dolina se proširuje, postaje pitomija. Vegetacija postaje bujnija, a na obalama se bučnog Vrbasa redaju prastare vodenice, koje cijelom kraju podaju neku posebnu osebujnost i zanimljivost. Još kratko vrijeme i mi ugledamo u daljini naš cilj. Za časak dva projuri auto kroz kapiju stare utvrde i mi se nađosmo u starom nekadanjem kraljevskom gradu Jajcu. I ako ta cijela vožnja autobusom traje oko dva sata, prošla nam je dapače prebrzo radi raznolikosti i ljepote proputovanog kraja.

Oprostili smo se od ostalih putnika (sardelica), spremili naše naprtnjače i hajde na razgledavanje grada. Potanje opisivati taj divni grad nemam namjere, jer bih zato trebao cijelu knjigu. Ali mogu reći zajedno sa mojim drugom, da je cijeli taj grad svojim roman-

tičnim položajem, svojim divnim slapovima rijeke Plive, svojom strom gradinom i utvrdama, katakombama, svojom prošlošću, svojim povjesnim spomenicima, svojom mistikom sa svom svojom nutrinom i vanjštinom jedan od najzanimljivijih i najromantičnijih gradova, koje smo dosada upoznali.

Pa kada smo k svemu tome pribrojali još i divni put od Banjaluke do Jajca, zaključili smo da ćemo ako Bog da opet naskoro, i to najmanje od grada Bočca do ovamo pješice posjetiti taj lijepi grad.

Razgledavši grad povratili smo se u gostonu po svoju prtljagu. U razgovoru sa gostoničarom upitali smo ga i za put preko Koričana na Vlašić planinu. No na našu žalost nije mu o tome bilo ništa poznato. U toku razgovora priđe nam jedan tamošnji lugar i poče nam tumačiti, kako put preko Koričana ništa ne valja, da je jako blatan i da nećemo imati nigdje noćiti, već da krenemo rađe preko Krezluka. I odmah izvadi nekakove šumarske karte te nam stane tumačiti.

Evo ovako, ovuda pa onuda pa krenete ovdje malo lijevo, pa onda na desno, pa ovim putem, ovom stazom, i evo ovdje možete noćiti. I sve pokazuje dalje po karti, kuda ćemo, ali nam je sve izgledalo kao da se on sam u tu svoju kartu slabo razumije, jer je sve naopako pokazivao. Ali se on ne da smesti već dalje tumači, da je svakako bolje ići ovuda, kuda on kaže, nego onuda, kuda smo mi kanili. Na koncu, kada je bio da mi još uvijek kolebamo, posve se je razljutio i počeo galamiti (hvala rakiji), da mi ne znamo što činimo, ako njega ne slušamo. Ali ako imademo »merak« da se blata nagazimo, onda neka samo idemo, kuda hoćemo, ali da ćemo se jako kajati i da ćemo na njega misliti. Napokon se dodosmo nagovoriti, vjerujući jednom lugaru, koji veći dio svoga života provodi u šumi i pozna dakle ne samo svaki puteljak nego i svako drvo u šumi, pa hajd put Krezluka. Nakon tri sata hoda stigli smo do prvi kuća podugačkog i u jednoj uvali razvučenog sela Krezluka. Kako se počelo po malo već mračiti to smo htjeli da si čim prije potražimo kakovu nastambu za noćenje. Upitamo u prvoj kući. Nema. Upućuju nas u drugu kuću. U drugoj kući isto tako; upućuju nas u treću, u trećoj u četvrtu i t. d., sve dok nismo stigli do predposljednje kuće već skoro na samom kraju sela. Upitasmo i ovdje. Isto nema, ovi nas upućuju dalje govoreći: »Eno tamo zadnja kuća, ona na brežuljku, povisoka na jedan kat, tamo imade dosta mjesta, pa upitajte gazdu, eno ga gdje sjedi pred kućom, pa će Vas on sigurno primiti.«

Zahvalismo se i hajde i do one povisoke kuće da upitamo za konak.

— Dobar veče! pozdravismo. Mi smo turisti iz Zagreba pa ideo na Vlašić, a kako se spušta noć i postaje hladno, to vas molimo da nas uzmete sebi na konak.

Sasluša on nas lijepo, slegne ramenima i uzvrati: »E ja vam ne mogu pomoći, jer nema gazde kod kuće!«

Kako nema gazde, pomislih, kada si ti sam gazda, samo što nas nećeš da primiš. Ponudih mu novaca.

— Evo recoh, evo naših legitimacija, da se uvjerite da nismo nikakvi razbojnici, a za konak ćemo vam platiti, koliko tražite, jer ne tražimo mi badava.

— Ne mogu, nisam gazda, a gazde nema kod kuće pa ne smijem.

— A gdje je gazda?

— Na paši sa volovima.

— Kada će se vratiti?

— Ne znam.

— Da li bi nas on primio na konak, kada se vrati.

— Ne znam.

Vidimo mi, neće on ništa da zna ni za nas ni za gazdu t. j. za sa-moga sebe pa okrenusmo leđa i hajde dalje.

Malo podalje, na zgodnom mjestancu pokraj potoka udarismo naš logor. Razapeli smo šator, naložili vatru i lijepo se spremili na večeru. Za vrlo kratko vrijeme sakupili su se svi okolišni pastiri kraj naše vatre i to s razloga, jer je tu bilo ugodno toplo a sa druge strane bojali su se vukova pa im je tu bilo sigurnije. Čude se oni, kako da se mi ništa ne bojimo, da nam nije hladno i zašto tu vani noćimo. Da, rekoh, moramo ovdje da noćimo, jer u vašem cijelom selu nema niti jednog čestitog i gostoljubivog čovjeka, koji bi nas makar i za novac primio k sebi na konak. Pa kako nas nitko od vaših nije primio k sebi, ne trebate se niti vi ovdje grijati, već hajte svojim poslom. Nakon tih mojih riječi počeli su se odmah polako razilaziti i za kratko vrijeme ostali smo sami. Namjestili smo se u šatoru kako je kojemu bilo zgodnije i pokušali spavati. Zaklopim oči i nastojim da zaspim, ali najednoć mi nešto poče neugodno mirisati. Okrenem se na drugu stranu, ne pomaže ništa, smrdi još gore. Ne mogu izdržati, zapalih svjetiljku i počem tražiti uzročnika toga neugodnog mirisa. Gledam ovamo, gledam tamu, nigdje ne vidim ništa sumnjivo. Najednoć opazih moga prijatelja, kako se nekako sumnjivo smijucka. Pogledam pravcem njegovoga pogleda i vidim da mi je on stavio svoje cokule upravo do moje glave. Aha, evo krivca. A tako je to, no čekaj, čekaj malo, zavitlam cipelama iznad glave druga i izbacim ih napolje, da se na čistom zraku čestito prozrače. »Vidi ti gospodina« uvrijedi se moj drug, »kaj misliš, da bum zbog tebe i parfema nosil sobom«. Nakon toga kratkog intermeca zaspali smo kao zaklani.

Vatra se lagano gasi, a vlaga i studen zalaze najprije u šator a poslije bogme i u našu odjeću. Najprije nas malo škaklja, a onda sve više i više rashlađuje i budi. Ne možemo više spavati, prevraćamo se

s jedne strane na drugu, mrmorimo i gundramo, dok na posljeku kao dogovoren ne ustasmo. Nešto iza ponoći ložimo vatru, slažemo naš šator i krećemo dalje. Noć je i gusti mrak vlada u ovim dubokim kotlinama, ali mi svejedno idemo dalje samo da se dobro ugrijemo. Prolazimo u tom mraku kroz kotline, preko polja i kroz šume, kroz područja koja jedva razabiremo i na kojima nismo nikad bili. Kada je svanulo, ustavismo se, naložimo vatru i moj drug kao specijalno angažirani čajni kuhar kuha čaj da se malo oporavimo od hladnoće i da možemo lakše jesti. Nakon kratke stanke podosmo dalje. Ali kako smo u noći izgubili svaki pravi puteljak, našli smo se iznenada u jednoj dubokoj i strmoj kotlini, iz koje niti na jednu stranu nije vodio nikakav put. Po dogovoru pošli smo onda uz potok prema gornjem dijelu kotline nadajući se da ćemo gore na sedlu naći pravi put. Natovareni našim teškim naprtnjačama jedva smo se pomicali vrlo strmom kosinom, bez puta, preko potoka i uz njega, čas po vodi, čas po sklizavoj zemlji, čas preko kamena a onda opet preko povučenog drveća. Mučili se tako preko jedan sat, dok smo se uzverali na to toliko očekivano sedlo. I zaista došavši na sedlo vidjeli smo da ovdje postoji ne samo jedan put, nego da ih ovdje ima čak 5 i to svaki u drugom pravcu. Koji je pravi? Što ćemo sad? Izvadimo sve naše karte, počnemo proučavati i vijećati. Nakon temeljitog i stručnog proučavanja karata zaključili smo jednoglasno i složno »da ne znamo, gdje smo«. Karte stavismo nato u džep, svih pet puteva poslasmo do vraga i prema kompasu krenemo bez puta u pravcu istoka. I zaista, imali smo dobar nos, jer smo pogodili i nakon nepuna četvrt sata naišli, izašavši iz šume, na pravi kolni put, koji vodi iz Krezluka u selo Karaula. Ovdje smo brzo susreli susretljive seljake, koji su nas uputili, kuda da dalje krenemo.

Sada je nastalo pravo gorsko vandrovanje. I ako gladni i još više žedni, jer vode uz put nije nigdje bilo, uživali smo u dalnjem putu. Vrijeme je bilo upravo divno, sunce sija, bijeli oblaci nagone se po nebu, a mi lagano prolazimo gore dolje blagim padinama i rebrom planina, preko bujnih livada, preko pravog saga gorskog raznbojnog cvijeća. Punih grudiju udišemo svježi gorski zrak, pomiješan mirisom cvijeća. Udišemo zrak svom snagom kao da ga se hoćemo nasititi. Zahvatilo nas je unatoč neprospavane noći i umora takovo veselje i lagodnost da smo veselo poskakivali i ijujuškali iz svega glasa dajući time oduška svojoj razdraganosti. Kudagod smo okom skrenuli, svuda je bilo lijepo i bistro. Oko se nije moglo dosta nagledati raznbojnog gorskog cvijeća, krasnih vidika u daljinu, planina obraslih travom, na kojima se bijele stada ovaca, rasijane kolibice po proplančima, a uha se posve zabavila slušanjem cvrkuta ptica i zvonjave zvonaca ovna predvodnika. Prolazimo dalje, redaju se kolibice gor-

Foto: R. Božić

Crni Vrh Vlašić planine

skih pastira muslimana, svagdje nas nude mlijekom i sirom. Nastalo je pravo mlijecno putovanje. Svakih nekoliko časaka kolibica, svakih nekoliko časaka malo razgovora i svakih nekoliko časaka čaša dvije svježeg mlijeka. Siti smo, napili smo se mlijeka do grla, još nas nude. Ali ne ide više. Skrenemo po želji druga na pokrajni put, samo da se uklonimo kolibicama i mlijeku. Nahranjeni i bez žede, sada još veselije nastavimo našu vandrovku. Redaju se daljnji krasni vidici, redaju se čairi (livade), prolazimo malo šumom uz brdo pa opet preko krasnih čaira i evo nas u Gostilju. I upravo pred malu kućicu sa još manjom verandom, na kojoj se kočio načpis »Kavana«. Kuda će suza nego na oko, kuda ćemo mi nego u kavanu.

— Ima sigurno dobre rakije, poveseli se moj drug.

Uniđemo na verandu i najprije kucamo a poslije bogme i lupamo na vrata, tražimo po cijeloj kući, staji i po dvorištu, ali nigdje nikoga, sve zatvoreno.

— Ajme meni, ode rakija, uzdahne mi drug.

Na sreću prođe mimo jedan seljak, kojeg upitasmo:

— Zar nema ovdje nikoga kod kuće, zar nitko ne peče kavu.

— Ne, u ovoj kavani se dobije kava samo nedjeljom, svetkom i onda, kada je kakav sajam. Ali ja znam, gdje se nalazi ovaj kavedžija u selu, pa ću ga poslati da se vrati kući i da Vas posluži kavom.

I zbilja, ode on, i nakon pola sata eto ti našeg kavedžije. Malo postariji čovjek, musliman, prava ljudeskara. Pozdravismo se i za

čas dva evo najprije za utjehu mome drugu fine rakije, a onda velike džezve još finije kave. Sjedosmo sva trojica na verandu i udarismo u divan. Razgovarajući praznili smo marljivo džezve sa kavom a kako kavi spada i duhan, a ja cigareta nisam imao, to zamolih našeg domaćina, da li on imade cigaretu. Cigaretu nema ali zato duhana. I ponudi me iz svoje kutije prekrasnim poput zlata žutim duhanom. Smotah cigaretu, vraćam kutiju i vidim, kako moj drug nekako požudno škilji u taj duhan. Začudih se tome, jer on godinama već ne puši. Pa da predusretnem katastrofu i da se drugu osvetim za njegove cipele, rekoh upravo u času kada je domaćina htio i njega sa duhanom da ponudi: »Moj drug je nepušač, on nikada ne puši!« A tako, začudi se domaćina, i pruženu već kutiju povuče. Da ste sada vidjeli moga prijatelja, nisam ga dosada nikada vidoš da bi mogao tako bjesno gledati kao sada, kada sam ga za taj duhan prikratio. I strašno sam mu se zamjerio, te mi cijelim našim dugim putem nije to mogao zaboraviti i svakom zgodom, gdjegod je samo mogao, predbacio mi je taj moj fini duhan.

U ugodnom razgovoru brzo nam je proteklo vrijeme i mi smo se počeli spremati na daljni put. Prije odlaska htjeli smo namiriti naš račun, ali domaćin niti čuti o tome da primi novac, niti milom niti silom, jer da ćemo ga uvrijediti, ako ćemo mu ostaviti novac.

Vi ste »musafiri« (Božji putnici) i nebi bilo lijepo da od vas primim novac.

Nakon što nas je uputio u daljni put, oprostili smo se s njime i krenuli naprijed. Nakon pola sata hoda, isprvice uz brdo kroz šumu pa onda nakon malog spusta, stigli smo na rub golemih čaira zvanih »Mudrike«. Bio je upravo prekrasan pogled. Kudgod oko seže, svuda valovite livade pune bujne trave (zimi divni tereni za skijanje), lijevo strme gudure, u čijim dubinama protiče rijeka Ugar, a u daljini proteže se planina Vlašić. Nauživši se vidika zagazismo u taj bujni prirodni sać trave i pošto smo ga nakon dobrog sata hoda prošli, stigli smo do samog podnožja Vlašića. Ovdje smo se namjerili na jednog čobana, koji je isto tako polazio na planinu te smo s njim nastavili daljni uspon. Krajobraz se je opet promijenio, zelene livade zamijenile su lijepe crnogorične šume. S jedne čistine, gdje je vihor i požar uništio šumu i gdje su njezini ostaci debla i grana ležali rasantti po tlu od vjetra, kiše i sunca potpuno izbjeljeli (kao kakovo groblje kostiju), pružio nam se pogled natrag na cijeli naš prevaljeni put.

Još malo uspona i evo nas na prvima livadama Vlašića, zvanim Jezero. Odložili smo naše naprtnjače i nakon kratkog odmora uputili smo se u potragu za tim jezerom, po kojem je ta livada dobila ime. Nakon dugog traženja ipak smo ga pronašli i to obraslog

velikim stablima borova i na naše razočaranje vrlo malenog. Više je sličilo jednoj maloj lokvi zamazane vode nego li kakovom jezeru. Nakon obligatnog mlijeka i kratkog spavanja na prirodnom zelenom sagu poduzeli smo naš konačni juriš na sam prvi najbliži vrh, na Crni Vrh (1731 m). Prešavši ga nastavili smo naše daljnje napredovanje između vrhova Pavao (1808 m) i Čavao (1817 m) pa preko Paljenika (1943 m) i livada Ostrike sve do našeg današnjeg cilja, do planinarske kuće na Devečanima (1700 m). Cijelim putem počamši od Jezera pa cijelim gorskim bilom sretali smo nebrojena stada ovaca i goveda, koja se kroz cijelo ljeto ovdje na ispaši nalaze.

Kuća je bila na žalost zatvorena pa smo se morali zadovoljiti sa spavanjem u predoblju na golom podu. Nakon što smo se naužili divnog vidika na dolinu Lašve i večernjeg sunca legosmo da provedemo drugu hladnu noć bez kreveta. Rano ujutro, prije izlaska sunca, nakon vrlo lošeg spavanja probudi nas hladnoća. Odmah se spremisimo na daljni put. Sunce izlazi, livade su pune krupne rose, koja se na suncu u čistom zraku svjetluca poput kristala. Zrak bistar i svjež, zaboravljamo na loše noćenje i veselimo se divnom jutru i još lijepšem vidiku. Pred očima nam se redaju okupani u suncu vrhovi planina, Klekovače, Srnetice, Crne Gore, Vitoroga, Šatora, Stožera, Raduše i naš sutrašnji cilj Vranica planina. Otrgnemo se od toga divnog vidika, jer vrijeme nam je odmjereno i spuštamo se rosnom travom, koja već pomalo postaje neugodna, uz pogled na okomite stijene Kajabaše sve niže i niže, dok nam najednoć ne iznikne pred očima grad Travnik. Još malo spusta i evo nas u njemu.

Razgledavajući mjesto iznenadila nas je u njemu velika čistoća. Sve čisto i uredno, skladno i lijepo. Kada smo na trgu kupili voća (trešnje), trgovac ih je nakon vaganja najprije dobro i temeljito oprao i tada istom, kada su bile posve čiste, nama izručio. To nas je veoma začudilo, jer se to niti kod nas u Zagrebu ne događa, ali, veli trgovac, to je kod nas »adet«. Nakon što smo se okupali u Lašvi (želja moga druga, a još više njegovih nogu) i razgledali čisti i simpatični Travnik, krenusmo na vlak, koji nas je nakon nekih pola sata vožnje dovezao do stanice Vitez. S malo neprilika, jer smo po staroj karti krenuli protivnim smjerom, našli smo uz pripomoć tamošnjih žitelja dobar krevet u jednoj gostionici. Pošto smo se dobro oprali, prvo nam je bilo da se raspitamo, da li možemo dobiti i nešto dobrog za jelo. Jer nakon dva dana života skoro o samom mlijeku htjeli smo da se opet dobro i ljudski, makar i za nekoliko dana unaprijed, najedemo, a to nam je i potporom gostioničara, koji je ujedno i mesar, a za kojega se je poslije kod čašice vinčeka ustanovilo da je rođeni

Samoborac, sjajno i uspjelo. Nakon te dobre večere, koja je uslijed svoje količine malo dulje potrajala, zavalismo se u toliko očekivane dobre krevete da se čestito odmorimo i pripremimo na naš sutrašnji daljni put.

Triglavská žrtva

Dr. Mihajlo Pražić (Osijek)

*In memoriam Rajku Justinu, nestoru slovenskih planinara.
† 19. VII. 1938. na vrhu Triglava.*

Pokojni Rajko J u s t i n pripadao je bezuvjetno skupini najpoznatijih i najpopularnijih planinara u Sloveniji. Poznavala ga je cijela Slovenija, svatko, tko je prolazio i boravio u slovenskim planinama i Alpama, no poznavali su ga i mnogi naši planinari. Ja sam ga poznavao već gotovo punih deset godina. I onda, kada sam ga prije desetak godina prvi puta vidiо i ovaj puta, prije njegove tragične smrti, bio je uvijek isti, jednako obučen, jednako raspoložen, blag, miran, malo poguren starac, kome je onako na prvi pogled bilo teško odrediti starost, no da je star 73 godine (koliko mu je bilo kada je poginuo) nitko ne bi rekao. I ako je radio i mnogo govorio i pripovijedao, nikada nije ništa o sebi lično govorio, nikada se nije hvalio, nikada nije isticao sebe ni svoje zasluge u botanici. U svojoj skromnosti išao je koji puta gotovo do svoga ličnog zatajenja. No u razgovoru, kada je tek primjetio, da ga slušaoc pozorno sluša, da razumije ono, što on govoriti i da ga botanika zanima, znao bi govoriti i mnogo i neobično zanimljivo. Manje od njega, a više od drugih doznao sam tako da je dugo godina slovio kao najbolji botaničar u Sloveniji, da je pronašao čitav niz novih biljki, od kojih po neke nose i njegovo ime, a po nekima je sam nadjevao imena. Još ranijih godina pričao mi je neobično zanimljive detalje iz svoga planinarenja po Velebitu još u godini 1905, o kojem je napisao nekoliko zapaženih i vrijednih naučnih radova. Ima da je od tada prošlo preko 30 godina sjećao se ne samo čitavog svoga puta i pojedinih Velebitskih botaničkih rariteta, nego se još uvijek dobro sjećao pojedinih vrhova na Velebitu, naselja, pa i ponekih čobana, sa kojima je lutao po Velebitu.

Rajka Justina možemo uvrstiti u najljepšu, najidealnu, ali i najrjeđu skupinu planinara. Bio je planinar i naučenjak u isto vrijeme. Volio je botaniku kao nauku i u njoj je svojim mnogogodišnjim radom ostavio svjetlu i vrijednu ostavštinu. No u isto vrijeme on je isto toliko, pa i mnogo više, volio prirodu i bez obzira na botaniku, bez obzira na bilje i općenito na rastlinstvo. On je prije svega išao uvijek i stalno u prirodu, u planine, bez obzira, da li će na tim pla-

ninama nešto za sebe kao botanika naći ili ne. Išao je da bude u prirodi i da u njoj uživa. U toj svojoj bezgraničnoj i nikada ne zajužljivoj i zadovoljenoj ljubavi prema prirodi on je naravno tokom decenija postao po malo čudak i osebenjak. Već je više od jednoga decenija postalo za njega nepisano pravilo, da se svakoga pojedinoga dana u godini uspne na Šmarnu Goru. U koliko je kojega dana ipak bio spriječen, bilo radi čega, išao je slijedećeg dana dva puta na Šmarnu Goru. No on je zato ipak redovno svake godine obilazio i Julijiske i Kamniške Alpe i Karavanke, držeći se kod toga nekoga svog posebnog reda i pravila.

I po tome svom redu prošloga ljeta 18. VIII. zaputio se na Triglav, da se po 45-ti put uspne na njega. Tako sam ga spomenuto g vrućeg i sparnog predvečerja našao u Aljaževom Domu. Spremao se, da kao i ja i mnogo drugih planinara, slijedećeg jutra kreće na Triglav. Međutim još u noći spustila se kiša, koja je padala do jutra. Drugi dan osvanuo je u magli, koja se spustila gotovo do same kuće. Konačno oko 7 sati odlučili smo se nas nekolicina da ipak krenemo. Jedna grupa pode preko Vrata, a mi po Tominškovom putu. Stari Rajko Justin ostao je još u domu. Dan mu se nije svidao, proricao je kišu i još se je zato skanjivao.

Nas je doista kiša uhvatila već nakon pola sata. Pratila nas je sve do snježnika. I baš na samom snježniku dostigao nas je stari Justin. Iz razgovora saznali smo, da je krenuo pola sata kasnije od nas i da mi nismo nipošto išli lagano, ipak nas je dostigao. Bio je, kao i mi, potpuno prokisao i mokar. Na Kredarici, kada smo se malo odmorili, zgrijali i djelomice presvukli, sjeo sam do Justina i počeo s njime razgovarati.

To poslije podne izgledao mi je nekako oronuo, star i umoran. Ono, za stare ljude karakteristično plavilo obraza, vrška nosa i usana, toga popodneva napadno se na njemu isticalo, među zaruženjenim i od vjetra upaljenim licima ostalih, mahom mlađih, planinara. Stari Justin, nekako je tada i polaganije i tiše pripovijedao nego inače i zato sam mu, ne mogavši od sebe otjerati liječnički osjećaj, počeo govoriti o tome, kako bi možda ipak bilo bolje, da se on, tako star, sa slabim srcem, ne napreže toliko, da se malo više čuva, da se ne uspinje tako visoko, da pazi što jede i što piće i tome slično. Međutim stari Justin se na to uvrijedio i srdito mi odgovorio: »Vi zdravniki nigda čoveku mira ne daste«. Prestao sam naravno nakon toga i ostavio ga na samu.

Na veče istoga dana naglo je puhnuo hladan sjever, koji je ras-tjerao magle, tako da se mogao slijedeći dan očekivati lijep i bistar pogled sa vrha. Stajali smo nas nekolicina pred Kredaricom i promatrali borbu sjevera sa maglom u Luknji i dnu Vrata. Među nama

bio je i stari Justin. Tada je bio nekako naročito neraspoložen. Pričao nam je o nekim sablastima, koje da se navodno javljaju na vrhu Triglava, koje je i on sam 2 puta vidio i opet mi se pričinio nekako umoran i star. Drugo jutro u zoru, krenuli smo na vrh. Četvrt sata kasnije krenuo je i stari Justin, no ipak nas je još na Malom Triglavu dostigao i onda zajedno do vrha sa nama išao. No došavši na vrh bio je ipak nezadovoljan. Pogledao je na sat i konstatirao sa žaljenjem, da je od Kredarice do vrha trebao punih 10 minuta više nego obično. Priznao je da se ovaj puta osjeća mnogo više umoran, nego ranijih puta. Mi smo međutim u glavnom bili zabiljeni rijetko lijepim, čistim i dalekim pogledom. Nakon dosta dugog promatranja, nakon obligatnog slikanja spremili smo se za silazak. Nas sedmero odlučili smo, da se spustimo na Aleksandrovu Koču, pa preko Sedam Triglavskih Jezera na Bohinj. Rajko Justin htio je međutim preko Vodnikove Koče, da se najkraćim putem spusti u dolinu i da još to isto poslije podne po mogućnosti dospije i na Šmarnu Goru. Rukovao se sa nama i mi smo polako počeli se po klinovima spuštati. Međutim u času, kada je i posljednji od nas krenuo sa vrha i kada je stari Justin trebao dohvatići prvi klin, on je odjednom klonuo, bez glasa i pokreta bilo ruku ili nogu, pac je na kamenje i počeo se kotrljati najprije sasma polako, a onda sve brže niz Bohinjsku stranu Triglava prema Aleksandrovoj Koči. Promatrali smo ga, kako nam se pred očima kotrlja niz strminu, kojih 150 metara, a onda je nestao. Još neko vrijeme kotrljalo se njegovim tragom kamenje, a onda je nastupila jeziva tišina. Jedan čovjek bio je manje.

Sišli smo na Aleksandrovu Koču. O nekom spašavanju nije naravno moglo biti ni govora već i zato, jer je stari Justin bio mrtav. Javljen je u Mojstranu i pomoćna ekspedicija pronašla ga je tek slijedeći dan. Prenijela ga je u Mojtranu, a odande je prevezen u Ljubljani, gdje je i sahranjen.

*

Po načinu, kako je pokojni Justin klonuo na kamenje, kako se je bez glasa i tromo počeo valjati niz stranu, koja u početku nije ni bila tako jako strma, jasno je, da ga je pogodila kap. Njegovo srce, i suviše naprezano, jednostavno je zatajilo i katastrofa se morala dogoditi. Međutim, gledajući kako nestaje u dubini čovjek, koji je još čas prije sa nama govorio i otkrio nam svoju skrovitu želju, da bi ipak htio uspeti se na Triglav ravno 50 puta i da onda više neće uspinjati se tako visoko, a pogotovo spuštajući se par sati kasnije niz dolinu Sedam Triglavskih Jezera, koja mi se taj puta neugodno oduljila, pitao sam se, da li se ta nesreća baš morala dogoditi? Da li je nesretni Rajko Justin baš morao onako tragično zaglaviti?

Rajko Justin je čovječanstvu i nauci dao već sve, što je mogao, preostalo je još jedino, da na koncu svoga života uživa samo i jedino u ljepoti prirode, koju je toliko cijelogova svog jednostavnog života volio i sa kojom je tokom niza decenija tako intimno srašao. U toj svojoj jedinstvenoj, po malo, naravno, starački obojenoj ljubavi prema prirodi, on je, konačno postao donekle u našim očima, očima mlađih, a naročito najmladih generacija po nešto i nastran, no zato ipak bio je živ, upečatljiv i svijetao primjer onih planinara, kakovih danas biva sve manje i koji su ma i u svojim starim godinama djelovali na mlađa pokoljenja u dobrom, pa i najboljem smislu. Tek na Rajku Justinu i onoj rijetkoj nekolicini, koja je od starih veterana-planinara iza njega ostala mogu današnje generacije da vide, što znači biti ne planinar-športaš, planinar-akrobata, planinar-rekorder, nego biti planinar-idealista, biti čovjek, koji se samo divi prirodi, kome je poštivanje prirode, estetsko uživanje u njoj i težnja za što boljim upoznavanjem nje u svim njenim manifestacijama, prva i posljednja želja, te prvi i konačni cilj. Takvi ljudi baš danas su nam i više nego potrebni. Baš zato, jer ih danas ima tako malo, trebali bi i morali što dulje da požive, da što dublji i trajniji trag za sobom ostave u dušama mlađih i najmladih planinara.

Da li je pokojni Rajko Justin mogao i smio u svojoj 73-oj godini u fizičkoj kondiciji, koja je već i površnom promatraocu dala naslutiti, da njegovo srce nije više sposobno za neke teže napore, a pogotovo ne za napore, kao što je uspinjanje na 2864 metra visine, podozeti uspon na vrh Triglava? Ako je on mislio da to može, zar se nitko nije našao, da ga uvjeri, kako je takav pothvat za njega opasan i kako bi bilo za njega najbolje, da on svoje planinarstvo reducira jedino i samo na Šmarnu Goru?

I zato, baš iz tragične smrti staroga Rajka Justina, dalo bi se izvući jedno vrijedno i važno iskustvo:

Planinarstvo bilo kojeg, pa i onog najbezazlenijeg oblika, vezano je ipak uz neke fizičke napore. Da se planinar uspne bilo na koji vrh, mora njegova fizička kondicija biti takova, da će on taj napor lako bez i najmanje štete svladati. Ima dakle i u planinarstvu nekih granica, preko kojih planinar s obzirom na svoje zdravlje ne bi smio nikada prelaziti. Pokojni Rajko Justin je u dubokoj starosti stalno se, uz svakodnevno uspinjanje na Šmarnu Goru, uspinjao i na Alpe, na vrhove iznad 2000 metara i svaki puta je redovno te napore više manje bez tegoba svladao. Uspinjao se zadnjih godina redovno i na Triglav i konačno je ove godine na njemu i zaglavio. Da međutim nije na svoje srce postavljao toliko i tako teške zahtjeve, mogao je još godinama svakoga dana ići na Šmarnu Goru i na ture slične ili nešto malo veće od ove.

I ako je dakle planinarstvo slobodan, potpuno individualan poriv svakog pojedinog čovjeka i ako čovjek može i ima pravo, da se uspije na bilo koji vrh i bilo na koji način, i ako ga u njegovom zadovoljavanju planinarskih prohtjeva i želja ne može nitko sprečavati, ipak bi i u tome trebalo nekih modifikacija.

Sa jedne strane planinarski podvizi i pothvati, koji ne samo da ne obogaćuju ni dušu ni intelekt pojedinca, koji ne donose po nauku nikakovih ni najskromnijih novih podataka ili otkrića, a kriju u sebi vrlo veliki rizik i opasnost po zdravlje pa i život planinara, a sa druge strane zdravstvena kondicija, bila ona u vezi sa godinama pojedinog planinara, ili općenito sa zdravstvenim stanjem, morali bi biti razlozi, kada bi se trebala i u interesu pojedinaca planinara, a još više u interesu planinarske zajednice, ta sloboda ma i na indirektnat način malo točnije ograničiti. S druge strane, morala bi planinarska zajednica, kao kolektiv znati naći načina, da na sve te planinare pojedince iz jedne i druge grupe znade tako djelovati, naravno na planinarsko-drugarski način, da oni sami uvide opravdanost zahtjeva, koje na njih postavlja planinarska zajednica, pa da svoje prvo namjere usklade sa njima i svoje planinarsko djelovanje upute onim i onakovim pravcima, od kojih će i oni sami s obzirom na svoje zdravlje, a i planinarstvo kao kolektiv imati više, veće i trajnije koristi.

Prelaz preko Anda

Zlatko Milković (Zagreb)

(Svršetak)

U takovom razmatranju života, koji se pojavljivao pred njima i opet nestajao, prođe im dva dana putovanja preko pampasa i na obzoru se pojave prve modrikaste siluete Anda. Prošli su u dva dana put od preko hiljadu kilometara između Buenos Airesa i Mendoze. Postaje na kojima se zaustavio vlak bile su: Mercedes, Junin, Rufino, Mackenna, Villa Mercedes, St. Luis, La Paz, Catitas, Alto Verde, R. del Madio i konačno Mendoza, gdje se moraju prekrčati na malu, uskotračnu, samo metar široku transandinsku željeznicu.

Već u Mendozi, koja leži podno najvišega gorja Južne Amerike osjeća se strujanje svježeg zraka sa nebotičnih litica Aconcague. Dok su još ovdje svi brežuljci pokriveni bujnim zelenilom i najboljim argentinskim vinogradima, već se u daljinici nazrijevaju sniježne planine po golim obroncima kamenih divova. Divlja i rastrgana silhueta i puna crnih i dubokih ponora iz kojih se svakoga jutra dižu u stupovima bijele magle što nestaju na suncu i pretvaraju se u plavetilo neba.

Dva tri dana zadrže se u Mendozi. Maleni gradić, koji je 1861. nastradao potresom i sada je sav izgrađen nov. Jedan stari mendožanin pričao im je priču o strašnomome tome potresu i rekao: »Zli podzemni duhovi su veoma podmukli, dadnu ljudima, da si ustroje domove, da obrade zemlju, da si osnuju obitelj i blagostanje, a onda iznenada razore sve u životu. Tko zna napokon, danas nasadena je tuj vinova loza, rađa dobro, možda će kada te plemenite rastline, koje rađaju vinom, biti jače od podzemnih zlikovaca.«

Posred mjesta protječe rijeka Mendoza sastavljena od dvije manje riječice Cuevasa i Tupungato. Cuevas izvire ispod samog

Foto: M. Seljan

Pogled na Puente del Inca

Aconcague, najvišeg vrhunca Amerike (7039 m.). Kada su se ukrcali u transandinsku željeznicu doskora su ušli u same Ande. Goleme i visoke sniježne glavice podigle su se u svojoj impozantnoj veličini ravno povrh njihovih glava. Gole stijene sagrađene iz kvarca i šljunka poprimaju sve fantastičnije oblike. Niti najbujnija ljudska mašta ne može biti tako bizarna u odabiranju oblika kao priroda. Takovu paletu i takovo dlijeto ne može imati niti jedan umjetnik svijeta s kakovim radi priroda. Neumorna je u stvaranju novih forma, koje se pojavljuju pred našim očima i uvijek su drugačije. Ponavljanja nema. Na svakome koraku otkrivaju se nove mogućnosti i nove kreacije njenog genija. Stupovi i lukovi, stijene i obronci, gudure i projekcije, ponori i kanjoni u kojima šume zapjenjene rijeke, prskaju slapovi, ruše se sniježne lavine, šušti vjetar, koji se znade iza pojedinih litica pretvoriti u urlik orkana — sve to stvara jedinstvenu i

velebnu sliku, simfoniju kamenja i razlivenih boja, koja se u prebogatoj skali spektra prelijeva od sniježnog bijelila do zagasitih sjena kakovih dubokih provalija.

Tada opet nastane tišina. Čuje se samo monotono ceketanje kočača gorske željeznice, cilj osovina i dahtanje lokomotive. Cijela priroda kao da je ukočena, obamrla u svojoj sniježnoj bjelini, slična zamrloj kraljevni, oko koje je pokleklo dvanaest malih, dobroćudnih patuljaka i čekaju kraljevića, koji će ju cijelovom probuditi na novi život.

Posebni se osjećaji bude u čovjeku, kada se penje u ovako visoke planine. Osjećaji, koji ga izdižu nad obični život i pune mu dušu svježinom, ljepotom i ljubavlju za sve ono, što ga okružuje. Pluća se šire od svježine, a oči se pune ljepotom.

Ande!

Seljan je u svome dnevniku zapisao slijedeće: »Putniče! Kada uđeš medj Ande i vidiš oko sebe ogromne brdine, sniježne vrhove, golu narav isprebacanu podzemnim silama, sjeti se da prelazi granicu između dva oceana, granicu, koju je narav postavila i hotjela učiniti neprohodnom, nu ljudski um i ljudska sila nadvladali su ipak tu zapreku.«

Svaki pojedinim zaokretom mijenjaju se slike, kao na kinematiografskom platnu. Jedna veličanstvenija od druge, jedna šarenija i bizarnija od druge. Veliki prirodni mostovi, slični viaduktima, spajali su klisure, snijeg se smrzavao u visini, a sunce je blještalo na nebu. Jedan kondor je kružio povrh glavice velikog gorskog masiva nazvanog Penitentes (Pokajnik) visokog 3858 metara. Bijele stijene sred ove divlje pustoši, raskidane i razrovane, kao da su sada izbačene iz utrobe zemlje, djelovale su blago. Predstavljale su čovjeka, koji pokorno kleči, a prignuta mu glava pokrivena snijegom, kao sjednjama. I sami kotači vlaka, kao da su tiše ceketali, dok su se vozili podno njegovih vrhova i plaho obilazili tog gorskog diva. Kondor je još uvijek kružio u visini, a da nije niti trepnuo krilima.

Mirko Seljan zapisao je u svoj dnevnik:

»Imali smo priliku slušati priču tih brdina od starog jednog vođica andinskoga: Bilo je to u vrijeme, prije no što su bijeli došli u ove krajeve. Prolaze kroz naša brda poznavali su naši stari, koji su bili mnoga jaka plemena pod gospodstvom jednog poglavice. U dolini, koja se naziva danas Punta de los Vacas živila je močna obitelj. Otac Zoli sa dvadeset sinova. Pošto nisu imali sestara, a i majka im je umrla živili su sami samcati u svojim cabanama hraneći se od lova guanaca i korjenja, koje su nalazili po dolinama. Samo oni poznavali su sva tajna spremišta žutih i bijelih kovina. Velika njihova tjelesna sila uzoholila ih je tako, da su si utvarali, da vrijede više no svi ostali

ljudi i svatko, tko je prolazio tim putem nije bez njihove dozvole siguran bio za svoj život. Oholost rasla je u njima danomice i ispunila posvema njihova srca, tako da su se počeli rugati Velikome Duhu, koji nam je dao život. Svaki put, kada bi izlazio mladi mjesec uspeli su se oni na goru, koja se zove danas Penitentes i koja je u njihovo doba bila ravna na vrhu. Kaka bi ugledali mjesec i zvijezde kričali bi ogromnim glasom: Izadi mjesece, izadite zvijezde i klanjajte nam se, jer smo mi braća Velikoga Duha, naša je sila tuj veća, nego li njegova na drugim mjestima.

»Koliko su dugo vodili taj bezbožni život ne zna se, nu jedan od njihovih teklića vidio ih je uspinjati se na brdo da prime poklone svemira. To je bilo njihovo zadnje slavlje. Potresi, vatra iz neba i volja Velikoga Duha ubila ih iznenada, pretvorila ih u kamenje u takovom obliku, da se moraju klanjati svemiru do konca svijeta.«

A visoko gore, kao tamna silhueta na nebū, kružio je kondor raširenih krila, sličan simbolu snage, ljepote i vječne slobode ovih nepobjedivih gorskih lanaca ...

Puenta del Incas ih dočeka sva zavijena u guste i teške sumporne pare, koje su izbjigale na tome mjestu. Golema crna provalija, kao nožem rasječena rana zjevala je u kamenu, a u njenoj dubini klokotala je voda i prskala pod zemljom. Čitav niz sumpornih, termalnih i petrolejskih vrela poredao se u dugome, neprekinutom špaliru uz prugu i svojim klokotanjem, parama i teškim mirisima pozdravljaо putnike. Stari indijanski put preko Anda vodi povrh Puente del Incas u Chile, a uz razrovane ostatke kamene ceste u snažnoj gorskoj bujici ruši se u nizinu Horcanas.

Tada ostave Puentu del Incas i sumorna termalna vrela, velike prirodne mostove, ogoljele i prosjede glavice Pokajnika, ostave i Horcanas i nadu se podno Aconcague — najvećeg vrhunca Južne Amerike. Vrhunca, čiju visinu jedni označuju sa 6835, drugi sa 6970, a treći sa 7129 metara. Seljan je napisao: »Kada smo ugledali toga diva, čudne se misli rodile u nama. Kraljevi naše zemlje sakrili se među oblake, a mali crvić, zemaljski čovjek, popeo se na njih i otkrio njihove tajne. Gospodin usadio je u naše srce plemenitu želju da tražimo i dubemo sve nepoznato dok živimo. Naši predi i današnje pokoljenje otkriva tajne našega planeta, a naši potomci činit će to isto na drugim planetima, koja se kreću po svemiru.«

Zrak je zahladio. Lokomotiva je dahtala sva obavijena gustim bijelim parama i probijala se kroz sniježne predjele. Tamo, nedaleko pruge opaze malu kućicu, casucha di Gringo, u kojoj je pred dvije godine jedan Englez stradao životom, a nekom Talijanu se smrzle obe noge i morali mu ih amputirati.

Od stanice Cuenas putuje se dalje na mulama. To je posljednja željeznička postaja na argentinskoj strani i nalazi se u visini od 3151 metara, a samo 175 kilometara daleko od Mendoze. Pogled na Cue-nasa ubraja se među najljepše vidike Južne Amerike. Panorama sa siluetama Aconcague i Cerro de Tolosa u daljinji. U daljinji, koja je pokrivena sa nekim tananim, svilenim maglicama, modrikaste boje, da se više ne zna, jesu li oni vršci, koji se vide iza te koprene doista prava brda ili je to samo prekrasna slika, koju stvara čežnja u na-šemu oku.

Što dalje, to je put bio opasniji. Vodio je preko Cumbre de Cuenas, kojom prolazi granica između Argentine i Chile, a na samoj granici smješten je glomazni, kameni kip Krista, koji u svojoj pastir-skoj, pitomoj poziciji i baroknoj napirlitanosti dominira tim raskidanim gorskim divovima, riječit u toj pustoši i nekako palestinski, arapski topao sred tog sniježnog predjela.

Kod toga neizrađenoga Krista se zaustave. Veći dio puta bio je svladan. Iza svojih leđiju imali su čitavu Argentinu, zemlju beskrajnih pampasa, golemih rijeka i visoka neba. Amerika je polegla pred njihove noge slična svladanome divu i činila se još zamršenijom i neshvatljivijom, nego li gledana iz same unutrašnjosti. Daljine se pušile i gubile u neodređenoj crti horizonta. Tamne mrlje na dalekom sjeveru bili su prvi počeci prašuma, koje su se protezale sve do ekvatora, a tanane, srebrne niti bile su silne rijeke.

Mirko je stajao na vrhu brda naslonjen leđima na kamenog Krista i gledao u daljinu. To je dakle zemlja, koja ih očekuje. One tamne mrlje će upoznati, onim rijekama će se provesti, a brda će osvojiti. Stoji on tako naslonjen na Krista i pokazuje na vrške Cumbre de Iglesia, na Gisera, na stotine još drugih brda i ima osjećaj, kao da stoji pred precizno izrađenom geografskom kartom i prstom prelazi preko papira.

Na chilenskoj strani brda se strmo rušila moru i bila puna opasnih ponora. Kamenje je bilo eruptivnog, vulkanskog porijetla i slabo obrasio i onako kržljavom vegetacijom. Kada su si na večer htjeli zapaliti logorsku vatru, morali su kopati korijenje posebne planinske biljke chakai, koja raste do tri hiljade metara visine, a za hranu ubijali su kordiljerske prepelice. U visini od gotovo tri hiljade metara dođu do 5 km velikoga jezera Laguna del Inca, a smještenog unutar strmih, kamenih obala. Noć, koju su proveli na tome hladnom jezeru, bila je puna glasova životinja i žuborenja vode. Slijedeći dan krenu dalje i stignu do Guarda viaje, prve željezničke postaje na chilenskoj strani. Odavle krenu dolinom rijeke Aconcague u dolinu rio Blanco, prekrcaju se u Santa Rosa de los Andes na širokotračnu državnu željeznicu i spuste se u dolinu »vječnoga proljeća«.

Sniježne glavice, koje su se još čas prije uzdizale povrh njihove glave, bile su sada u daljini. Plodna polja, cvijećem urešeni vrtovi, tiki potočići, mirne seoske kućice i čitava panorama gradova i gradića niklih uz željezničku prugu, bile su živi kontrast onim vulkanskim, eruptivnim stijenama, kamenim klisurama, sniježnim planinama i nečujnom kruženju kondora povrh svega toga. I tako dalje, brže no što leti pero, kao misao izmjenjuju se slike, redaju se kontrasti, rastu i bujaju osjećaji u čovjeku, dok se konačno ne zaustave u Santiagu, pa poslije u Valparaisu i iskrcaju se na obali Pacifičkog oceana . . .

Mirko Seljan je napisao:

»Ako preletimo odmah poslije svršetka puta utiske, lete nam oni svježi pred očima, te mora da se čudimo nagloj promjeni, koju smo doživjeli u toli kratko vrijeme. U 48—66 sati projurismo neizmjernu pampu argentinsku, uspinjemo se u visoke krajeve kordiljerske, u vječni snijeg, divimo se iz bliza divnoj Aconcagui. Iz republike Argentine došli smo u republiku Chile, prevalili smo razmak i zapreke između dvaju najvećih oceana, očutjeli smo i vidjeli proljeće, ljeto, jesen i zimu. Um ljudski rabi neznane sile te prevaljuje naš kozmos, uzdiže se i veže misli i smijuć se govoriti: mal si ti, moj dragane, a poslije mog opstanka materijalnog, ako i primaš od materije dio materije, koja ti pripada, tražit će moj duh dalje nove krajeve i istinu — Gdje? ne znamo, nu vidjet ćemo i to . . .«

(Iz romana o braći Seljanima).

Naš prvi zimski uspon

Ivan Bahlin (Zagreb)

(Veliki Stol, 2236 m)

Hladna je februarska noć. Pun mjesec sja. Poslije neuspjeloga prvog uspona na Stol u januaru, evo nas nakon nepunih mjesec dana opet u Žirovnići. Snijeg je tada bio još vrlo mekan i neprikladan za uspon, pa uslijed toga nismo uspjeli, nego smo se poraženi spremili za novu navalu. Uspinjemo se kolnim putem prema Valvazorovoј kući, oboružani svim zimsko-alpinskim pomagalima, koja nam prilično uvjerljivo tumače djelovanje sile teže. Od kuće smo krenuli u desno kraj karaule graničara, običajnim markiranim putem pod južno pobočje Stola. Još kod prošlog jalovog pokusa, izabrao sam nakon duljeg promatranja dalekozorom jedan žlijeb, koji mi se je činio najprikladniji za uspon, a to je treći po redu brojeći od Valvazorove kuće. Navezavši dereze brzo smo napredovali po njegovoj donjoj do 60° strmoj kosini, te smo nakon kojih 250 metara izašli iz njega traverzirajući desno između kržljavih macesna i borova do drugoga žlijeba, koji je po mome sudu vodio do vrha grebena Veliki Stol-Vajnaž. Jedino kritično mjesto je bilo vidjeti u sredini uspona, gdje strme i visoke stijene sijeku sve žlijebove u vodoravnem smjeru, no to je bilo u potpunoj pomrčini. Uspevši se po žlijebu do toga mjesta vidjeli smo odmah, da imamo pred sobom najstrmiji dio uspona, prije nego što se domognemo laganijeg terena.

Moj je drug isao naprijed, ali je u namjeri, da čim prije izade iz te opasne strmine zašao previše u desno u gotovo okomiti rub žlijeba, tako, da je došao na samom kraju u kritičan položaj. Snijeg naime, kojega je vjetar naslagao na rubu žlijeba, kao sniježnu strehu, bio je vrlo mekan, pa je drug propadao u njega do prsiju. Dohvativši se nekoliko žbunova klekovine, jedva se je izvukao iz neugodnog položaja. Cijelu situaciju je još više pogoršala tama, koja je vladala u žlijebu, jer je na tome mjestu tako dubok, da u njega uopće nije dopirao mjesec. Nisam imao nimalo volje, da prosljedim za drugom, zato sam mu doviknuo, neka samo nastavi sa usponom, a ja ću i dalje po žlijebu. Polagano sam napredovao sjekući stepenice u zaleđenom snijegu, držeći jednom rukom svjetiljku, a drugom cepin, sve dok nisam našao na položeniji teren. Nakon kojih 200 met. žlijeba prešao sam i ja na pobočje, te sam zvao druga, davši mu tako na znanje, da sam se i ja dobro izvukao.

Svitalo je. Glavne teškoće smo prošli, a da uže, koje sam za svaki slučaj ponio, nismo uopće trebali. Stigavši na greben iznenadio me je hladan sjevernjak, koji se je svojski trudio da čim više uledi i

ugladi vršnu gromadu Stola. Bio je to pravi ledeni dah babe Zime, dah koji me je prožimao sve do kostiju. Po grebenu, koji je mjestimično bio gol, a mjestimično okičen golemin sniježnim strehama (opasna »promenada«) uspeo sam se na vrh, gdje sam se sastao sa drugom. Gledamo na austrijsku stranu. Pred planinskom kućom Klangenfurterhütte ne vidimo ni znaka života. Znači zatvorena je. Neknakut leži bijeli pokrivač pred njome, austrijski skijaši izabrali su rađe bliže terene. Hladan vjetar nas je brzo potjerao prema Prešernovoj kući da nađemo kakav, takav zaklon. Tu smo doručkovali zaklanajući se čas za zapadne, čas za južne zidove kuće, no uzalud. Kao za inat duvalo je sa svih strana. Ključeve od kuće nismo ponijeli (dobiju se uz prethodni pismeni upit na podružnicu SPD u Kranju, od opskrbnice Valvazorove kuće) računajući na lijepo vrijeme, pa nam se je to sada osvetilo, tako da smo morali brzo pomicati na povratak.

Spuštali smo se jugoistočnim pobočjem prema Zabreškoj planini. Dugački žlijeb koji reže cijelu tu stranu Stola gotovo do vrha, dobro je vidljiv već iz stanice u Žirovnici, jer je najveći na čitavom pobočju. Pogled sa vrha žlijeba, koji je iz te pticje perspektive pregledan u cijeloj duljini, opominje na oprez. Da se skliznem? Brr!! Odjurio bih tim gorostasnim toboganom ravno u naruče starog skeležije Harona. Ali ja još nisam pripremio svoj obol za prevoz u Had i stari prevoznik će se još malo strpiti. Moje deseterozube dereze drže izvrsno i pouzdano, pa snijeg samo muklo zaškripi, kad njihovi zubi zahvate u zamrznutu koru. Već smo na polovici žlijeba. Sunce sja, a vjetar je prestao, pa bi obojica najrađe sjeli negdje, da se sunčamo. Dobre volje smo radi uspjelog uspona. I ponosni smo, jer to je naš prvi zimski uspon iznad 2000 metara.

Naša bojazan, da ćemo podno žlijeba na ravnijem terenu naići na mekani snijeg, obistinila se je, jer je jako sunce učinilo svoje. Čas je gornja kora držala, a čas smo propadali u snijeg do prsa, jer je bio visok preko $1\frac{1}{2}$ m. Ah da su nam sada skije! Zavidnim okom smo gledali četvoricu skijaša, koji su prolazili kraj nas sa lakoćom, dok smo se mi koprcali u dubokom snijegu. Probivši se nekako do kuće sunčali smo se još dobar dio dana razgovarajući o pojedinim detaljima uspona. Trebali smo za uspon $3\frac{1}{2}$, a natrag $2\frac{1}{2}$ sata. Pregledavajući upisnu knjigu u Valvazorovoj kući, pronašli smo potpise trojice planinara koji su se već osam dana prije nas, kao prvi ove godine popeli na Stol. Ali ne smeta. Ne ponosimo se rekordima. Kasno poslije podne spuštali smo se lagano prema stanici i zastajući svaki čas, divili smo se prekrasnoj prirodi.

Planine zimi. Nezaboravne su! Lijepe su i ljeti, kada se pobočja zelene tamnim zelenilom života, ali su još ljepše zimi, kada su ove

iste šume okićene prekrasnim sniježnim nakitom. Inje!! Ne dočarava li Vam već sama ta riječ škriputanje smrznutog snijega u sanenoj tišini zimske šume, te ponosne jele i borove, koji su se poput golemih svijeća stopili sa zemljom, ovjenčani sniježnim zastavama. Na kristalno bijelim plohamama ljeskaju se milijuni sniježnih zrnaca prelijevajući se u svim bojama duge, a iz tu i tamo okopnjelih mjesta vire cvjetovi sniježnih ruža. Ne znaš tko je bjelji, snijeg ili cvijet. Natječu se.

A tamo na jugu. Šta li je to? Dugački lanac nekakovih visokih alpa ljeska u glatkim zaledenim plohamama i prijeteći se diže u modro obzorje. No ne smijte se! To je samo pitoma Črna Prst, Ratica, Podrta Gora i Bogatin. Bohinjska Himalaja. Ljeti bogati vrt runolista, zimi raj skijaša. Uspon na njihove vrhove je sada mnogo teži nego ljeti ali se napor stostruko nagrađuje. Prekrasni vidici, čisti planinski zrak, kroz kojega sunce pali dvostrukom snagom. Sve Vas to čeka. Da, Vas, koji ste cijeli dan zgurenici za poslom i nemate vremena da se divite ljestvama zime. Dodite i vidite! Doći ćete opet.

Izlet u Mokrice (22. I. 1939.)

Belizar Bosnar (Zagreb)

Krenuli smo vlakom nas 9-orica u $\frac{1}{2}$ 10 h prema Sloveniji. Sjedimo u zagušljivom vagonu i gledamo kroz zamagljen prozor kola na crna izorana polja pokrivena prozirnom jutarnjom maglom, koja se pomalo diže u oblačno nebo. Evo nas u veselom raspoloženju nakon kratkog vremena na stanici Sutla. Izlazimo iz kola i produžujemo pješice, dosta blatom cestom, put sela Ključ do prelaza preko Save. Gazimo mekanom izoranom zemljom preko polja. Put nas vodi kraj ciganskih čerga, što je naša nesreća, jer mali cigani i ciganke, crne kudrave kose, bosi, skoro goli, skakuću za nama i neumorno pjevaju moleći, uvijek te istu pjesmicu »Gospodin, dajte pol dinara za kruheka« ili »Zlatna gospoja, dajte jedan dinar« i t. d. Cijelim se putem to sto i sto puta ponavlja, cigančići su neumorni a mi ustajni i ne dajemo ništa. Eto nas do prevoza. Ukrćamo se na splav i otisnuvši se od obale, vozimo se na drugu stranu u novi svijet. Ljepši, prirodniji i smireniji od bučnoga grada i njegovog tempa. Iskrćavamo se i produžujemo put preko sela Jesenice prema Mokricama, nad kojima na jednoj uzvisini počiva među zelenom omorikom stari grad Mokrice. Već smo na samom podnožju grada i ispod njegovih visokih i debelih rimskih zidina. — Uspinjemo se prema samom ulazu u grad očekujući da će nam kakav sredovječni vojnik u oklopu i sa kopljem u ruci zapriječiti ulaz u grad ili ćemo naići na četveropreg visoke kočije, u kojoj će se voziti kakva dvorska dama ili plemić, dok će na boku kočije sjediti dva ukočena lakeja... Svega toga danas nema, nestalo je stare romantike Mokričkog grada, nestalo je bijelih puteljaka parka, mjestanca stvorena za flirt i ljubav. Ostali su samo stari hrastovi i četiri kamene figure, koje pokazuju četiri godišnja doba. Zidovi su i kule obnovljene bojom, koja bi htjela pokriti sve one krvave tragove klanja i borbe Slavena sa Turcima, koje će i onako ostati trajno zabilježene u povijesti. Ulazimo u sam grad; most je spušten i visi na željeznim lancima a teška željezna vrata su

otvorena. Na dvorištu je pusto, tiho, kao da tu nitko i ne živi. Ne čuje se više zveket oružja, vika vojnika. Gdje su danas oni silnici, Gregorjanec i Drašković i ostali, koji su svojom silom znali natjerati u strah ne samo kmetove na podnožju grada već i dalje okolice pa čak i vrijedne grada Zagreba i cijeli uvaženi magistrat. Nestalo ih je... Vrijeme je učinilo svoje. Sve je to utihнуlo. Samo kad-kada prekidaju tu tišinu koraci koje časne sestre ili služavke, koja brzim koracima skoro na prstima protrči dvorištem i nestaje među debelim zidinama staroga grada. Časna sestra nam pokazuje podzemnu prostoriju i tajne hodnike. Prolazimo ili bolje rečeno provlačimo se među tim sivim vlažnim zidinama gazeći trulu vlažnu zemlju tih tamnica. Sve je to bilo i prošlo. Danas to nisu više zidine tamnica, natopljene krvljku potlačenih kmetova: svetišta su to danas, gdje treba kleknuti i moliti, moliti za one koji su umirali, da mi živimo. U toj istoj tamnici čamio je jedan od najvećih junaka hrvatskog naroda Matija Gubec, »seljački kralj«, koji se je borio za slobodu i pravice stare, taj najmarkantniji socijalni revolucionar hrvatskog naroda, prije nego što je pošao na svoj posljednji put, na strahovito krunisanje užarenom gvozdenom krunom u Zagrebu. Zatim razgledasmo kapelicu, u kojoj su pokopani stari grofovi Auersperg i dvojica Gregorjanca, dok su nekoji pokopani u gradskom perivoju. Mjesto velikih mramornih spomenika ukrašuju niske zemljane grobove tri obična drvena križa kao za pokoru grijeha prošlosti. — Ostavljamo kapelicu i Mokrički stari grad, opraštajući se od časne sestre, odlazimo prema Bregani kroz Klokočevac, Bobovac i Gradinu, gdje je nedavno sagrađena kapelica vodi hrvatskih seljaka, pokojnom Stjepanu Radiću. Od kapelice odlazimo preko Ferkasivca do Domaslovca u Sv. Nedjelju, od kuda se vraćamo u poznatom planinarskom raspoloženju brzim Samoborcem u Zagreb, gdje stižemo u 9 h na večer.

Po Durmitoru

Srećko Vatovec (Zagreb)

Prošli smo i Zupce i krenuli desno sve Durmitorskim hrptom. Nad nama su se počeli velikom brzinom prelijevati oblaci. Približavali smo se sve više Sljemenu, koje čini najistočniji dio Durmitora.

Već je bilo kasno poslije podne, a mi nismo od jučer ništa jeli. Žurili smo se da čim prije stignemo do kakvog katuna. Na Sljemenu smo vidjeli nekog pastira, kojeg smo pitali iz daleka, gdje možemo doći do katuna. On nas pozove bliže i kada smo se stali razgovarati napomenuvši mu da nismo danas još ništa jeli osim snijega, dade nam on odmah svoj sir i kruh, što smo mi brzo pospremili u želuce razdijelivši točno u tri dijela. No to je bilo vrlo malo. Razgovarali smo još neko vrijeme s tim pastirom i zahvaljujući se htjeli smo otići.

— Ajte vi ovako tamo, vidite, za Sljeme, pa nizbrdo sve do Lokve pa do Bijelih kamenja, pa malo skrećući lijevo u Lokvice. Tu ćete naći neku staru, dobit ćete jela i možete noćiti, a ne trebate platiti. To je moj rod, ta stara. E, tako, tako. A možete joj reći, da sam ve ja slao. E, dobra vam sreća!

Pošli smo na označenu točku ispod Sljemena i spuštali se nizbrdo kroz neki žlijeb. Bilo je tu još mnogo snijega pa smo prilično brzo išli. Gdje je bio kos i siguran teren, sklizali smo se. No premda nam je izgledalo da ćemo brzo stići na dno tog žlijeba, gdje se vidjelo mutno jezerce, koga nazivaju Lokva, nismo dugo mogli dosjeti na kraj. Stalno se pred nama produljivao taj žlijeb. Usput smo mimošli konjski kostur. To je bio mladi ždrijebac, žrtva vukova, kako smo kasnije saznali. Konačno smo i prošli jezerca i došli do bijelog kamenja, koje je gdjegdje bilo pokriveno izgorenom niskom borovinom.

Ovdje smo sada morali skrenuti lijevo u Lokvice. No uza sve naše traženje nismo našli na nikakav putić ni na trag katuna. Stigli smo na neku stijenu, kad smo opazili ispod nje putić i nekog čovjeka. Mi smo mu doviknuli. Čuo je. Pitali smo ga za katune. Rekao nam je da moramo sići i ići putem. Teškom mukom smo silazili. Već je počeo padati mrak. Kad smo sišli, ponudio je da će nas on za nekoliko dinara odvesti. No mi smo rađe sami potražili te katune.

Naišli smo na nekoliko katunića, zaklonjenih u stijenama. Bila je već večer, kada smo se javili ženi da nas je poslao rođak. Starica nikako nije htjela da vjeruje, da smo mi u planini sreli tog njenog rođaka i da nas je on poslao. Nokada smo ga opisali i rekli mjesto, na kojem smo se s njim sastali, povjerovala nam je.

Doskora je zaplamsala vatrica na niskom ognjištu, a na lancu nad njom njihao se kotao. Slutili smo da će to biti večera za nas pa smo razveseljeni pošli napolje da se malo razgledamo.

Okolo malih katunića, koji su se stisli u toj uvali, dizale su se u večernji mrak mrke visoke stijene obrasle gdjeđde niskim borom. Pastiri su se polako vraćali sa svojim stadiom u katune. Nastala je donekle neka živost među tim stijenama. Ovce su blejale dok su ih pastiri tjerali i dozivali oštrim zviždukom, a kod toga su i pomagali i psi muklim lavežom. Od stijena se odbijala jeka tog večernjeg planinskog života. Gledali smo komešanje ovaca, koje su ulazile u svoje torove, te se činilo da se s planine spustila hrpa kamenja koja se valja u katune...

U pokrajnjem katunu je dотile jedna skupina planinara, s kojima smo se kod dolaska pozdravili, nabadala na ražanj janje. Namjeravali su ovdje ostati nekoliko dana te su sada priredivali masnu večeru. Naložili su na prostoru pred katunom veliku vatru i pristavili ražanj s janjetom. Čudilo nas je malo da peku janje na vatri, a ne na žaru. Ali nismo mogli dalje o tomu raspravljati, jer nas je mali dječak, unuk starice iz našeg katuna pozvao da podemo na večeru.

Pohlepno smo grabili mlijeko žlicama, dok je starica grabila palentu rukama i drobila u zdjelu, iz koje smo mi jeli. Nisu nas ni najmanje smetale prljave babine ruke, iz kojih je padala razmrvljena palenta u mlijeko i koje možda nisu bile oprane najmanje nekoliko mjeseci, jer ovdje štede vodu, koju dobivaju topljenjem snijega na suncu i koja služi za piće i kuhanje palente. Taj snijeg nanose u proljeće u jame, koje zatrpuju zemljom i slamom, tako da sunce i toplina ne dopru do njega te ga po potrebi vade.

Brzo je nestalo naše večere. Zadovoljno smo odahnuli i pošli napolje, gdje su se oko vatre i ražnja svi pastiri okupili i pjevali. Sjeli smo i mi blizu vatre. Bio je već potpuni mrak. Vjetar je počeo da duva i raznosi plamen čas amo čas tamo. Ovce su u torovima posve utihnule, kao da ih ni nema. Vatra je veselo pucketala, a plamen je rasvjetljivao stijene, koje su slabo obasjane njegovim crvenkastim svijetлом gledale iz mraka na grupu ljudi, koji su sjedili i komešali se oko vatre. Vjetar je bivao sve jači. Pastiri su ponovno zapjevali pjesmu o Durmitoru muklim glasovima. Mi smo ih napeto slušali. Nakon svake kitice, koja je kao gotovo svaka crnogorska pjesma svršavala monotono, odbijao se muklo zadnji slog od polumračnih stijena.

Najednom je počelo komešanje. Janje je imalo biti pečeno. Započelo je sijećanje. Nas je također zapao priličan komad. Počeo sam gristi svoj dio. No, ili su me izdali zubi ili je meso bilo priješno. Kolikogod sam se naprezao da ga pregrizem, nije mi to uspjelo. Isto se dešavalo i drugovima. Uspjelo mi je konačno da progutam neižvakane komade. I onako se u tami nije moglo vidjeti, da li je pečeno ili nije. Glavno je onda bilo da ode u želudac, premda nisam bio siguran, neće li se povratiti istim putem. A kako su drugi to probavili — ne znam.

(Nastavit će se)